

Извештај од настан

„Форум Еуропеум 2023 – 20 години по Солунскиот самит: Патот пред нас“

На 22 јуни 2023 година, Институтот за европска политика (ЕПИ) ја одржа годишната конференција „Форум Еуропеум 2023 – 20 години по Солунскиот самит: Патот пред нас“. На овој настан се одбележаа дваесет години од Самитот во Солун во 2003 година, клучен момент во политиката на проширување на Европската унија за земјите од Западен Балкан. Конференцијата обедини разновидна палета на засегнати страни, како што се креатори на политики, академици и информирана јавност, за да се направи преглед на развојот на случувањата, предизвиците, и предлозите за реформирање на процесот на проширување на Европската Унија (ЕУ).

Учесниците се вклучија во конструктивна дискусија, презентирајќи различни гледишта. Тие навлегоа длабоко во суштината на тоа што значи и за ЕУ и за земјите кандидати да бидат на заедничкиот пат кон европската интеграција. Се разговараше за еволутивната природа на критериумите за пристапување, важноста на регионалната соработка и трансформативниот потенцијал на понатамошната интеграција. Дискусиите на „Форум Еуропеум 2023“ ја признаа сложеноста на проширувањето; но тие исто така го истакнаа како динамична сила за напредок и промени, залагајќи се за иновативни решенија за придвижување на процесот на проширување.

Конференцијата се одржа во рамки на проектот „Градиме мостови за заедничка иднина: Владеењето на правото во насока на пристапувањето во ЕУ“. Финансиран од Европската Унија, проектот има за цел да придонесе во креирањето одржливи реформи за владеење на правото. Овој извештај има за цел да ја опфати суштината на проникливите дискусии од конференцијата, кристализирајќи ги клучните заклучоци и препораки за обликување на иднината на европската интеграција.

Содржина

Контекст	3
Панел 1: 20 години по Солун, што постигнавме?	4
Препораки.....	6
Панел 2: Што претстои? Дебата за предлозите за реформирање на процесот на пристапување во ЕУ	7
Препораки.....	8
Заклучни согледувања	9

Контекст

На 21 јуни 2023 година изминаа 20 години од самитот помеѓу Европската Унија (ЕУ) и земјите од Западен Балкан кој се одржа во Солун. На Солунскиот самит во 2003 година беше изјавено дека иднината на земјите од Западен Балкан е во ЕУ, со што тие добија Европска перспектива. Но, од Солунскиот самит досега, само една од државите кои тогаш се сметаа дел од Западен Балкан, Хрватска, успеа да стане членка на ЕУ.

По долгогодишна стагнација, надворешната политика и политиката на проширување на ЕУ доживеаја значајни поместувања минатата година, 2022, поттикнати од руската агресија врз Украина. Главниот, директен исход на овие поместувања беше доделувањето на статус на земји кандидатки на Украина и Молдавија, како и Европска перспектива на Грузија, а тековните дебати за процесот на проширување се засилија. Се појавија повеќе идеи и предлози за тоа како да се забрза и подобри процесот на проширување, како и за тоа како ЕУ да се подготви за да прими нови членки.

Конференцијата беше отворена од страна на директорката на ЕПИ, Симонида Кацарска, заедно со амбасадорот на ЕУ во Северна Македонија, Дејвид Гир и вицепремиерот за европски прашања, Бојан Маричиќ. Акцентот во првиот, воведен дел од конференцијата, беше ставен на потребата од концентрирани напори, искрена посветеност и стратемиско одлучување за Западен Балкан да продолжи да напредува кон членство во ЕУ во разумна временска рамка, со фокус на крајната цел – целосна интеграција во ЕУ.

Амбасадорот Дејвид Гир даде ретроспектива за историскиот контекст и предизвиците околу проширувањето на ЕУ со Западен Балкан. Нагласи дека самитот во Солун не само што ја потврди европската перспектива на регионот, туку ја истакна и трансформативната моќ на самиот процес на проширување. Амбасадорот забележа дека е постигнат напредок од самитот во Солун, истовремено признавајќи дека исходите не ги исполниле првичните очекувања. Северна Македонија беше посочена како пример каде што патот кон пристапување во ЕУ беше попречен со повеќекратни вета, што доведе до фрустрации и преиспитувања на кредибилитетот на ЕУ. Амбасадорот исто така нагласи дека иако ЕУ има свој удел, земјите кандидатки се тие што ја снесуваат главната одговорност за спроведување на реформите, како и за решавање на прашања како што е корупцијата и намалување на политичката поларизација. Геополитичките случувања поврзани со руската војна во Украина беа препознаени како водечки фактор за обновениот интерес за проширување и интеграција. Промената на ставовите за проширувањето која што е присутна помеѓу земјите членки на ЕУ од почетокот на војната во Украина е единствена можност што не треба да се пропушти. Понатаму, амбасадорот Гир го спомена предлогот на претседателката на Европската комисија Урсула фон дер Лајен за приближување на земјите од Западен Балкан до единствениот пазар на ЕУ уште пред потенцијалното целосно пристапување кон Унијата, како и продлабочување на економската интеграција, забрзување на реформите и зголемување на претпристапните фондови.

Вицепремиерот за европски прашања Бојан Маричиќ во своето излагање ги повтори дел од размислувањата кои што ги сподели амбасадорот Гир и елаборираше за предизвиците и можностите со кои се соочува Северна Македонија. Ја истакна важноста од усогласување со европските стандарди, особено кога станува збор за човековите права

и слободи. Исто така, ја истакна потребата од засилена регионална соработка и синергија меѓу земјите од Западен Балкан. Беше забележано дека регионот доживеа различен напредок во текот на изминатите две децении, при што Хрватска успешно го постигна членството во ЕУ, додека другите земји остануваат во различни фази од процесот на пристапување. Маричиќ го спомена и разочарувањето кај граѓаните поради постојаното одложување на пристапувањето во ЕУ и покрај спроведените реформи и решавањето на значителни прашања како што беше спорот со Грција преку Преспанскиот договор. Тој понатаму разговараше за влијанието на новата методологија за проширување на ЕУ, истакнувајќи го нејзиниот потенцијал да ги забрза преговорите и да промовира суштински напредок. Ја истакна важноста да се има јасна визија за областите во кои е можен забрзан напредок и потребата да се задржи фокусот на полноправно членство. Од клучно значење е активното залагање за решавање на билатералните прашања, и побаран беше политички и социјален консензус за членството во ЕУ. Маричиќ исто така зборуваше за предизвиците што ги поставуваат политичките структури кои можеби не го поддржуваат вистински пристапувањето во ЕУ и повика на искрени дискусии и фокусирање на спроведувањето на ЕУ стандардите во пракса.

Панел 1: 20 години по Солун, што постигнавме?

Панел дискусијата беше отворена со размислување за клучните успеси и предизвици со кои се соочија земјите од Западен Балкан во изминатите две децении. Радмила Шекеринска ја истакна потребата да се фокусираме на сегашниот геополитички контекст и идните аспирации наместо да се задржуваме само на лекциите од минатото. Таа постави две критични прашања: првото за легитимноста на новиот геополитички моментум, а второто за патот кон трансформацијата на регионот. Ја истакна трансформативната моќ на конфликтите и војните во процесот на европска интеграција и потсети на пропуштените можности во минатото, нагласувајќи ја важноста да се искористи моментот. Шекеринска забележа промена во ставот на некои земји-членки на ЕУ, особено Франција, за проширувањето со Западен Балкан. Сепак, таа предупреди дека оваа поддршка може да биде минлива, зависна од сегашниот геополитички контекст. Дискусијата се префрли на домашните реформи, при што Шекеринска ја нагласи променливата природа на реформите во регионот. Додека минатите прашања како тие што беа адресирани со Охридскиот рамковен договор се решени, геополитиката и билатералните спорови се во сегашниот фокус. Истакната беше и улогата на притисокот од јавноста и експертите во обезбедувањето ефективни реформи. Шекеринска го заклучи излагањето повторувајќи го повикот на Шарл Мишел за обновување на вербата во процесот на европска интеграција и сугерираше дека поставувањето на 2030 како јасен рок односно целна година за пристап ќе ги зајакне проевропските и прореформските сили во земјата и регионот.

Милица Увалиќ даде оптимистичка перспектива за постигнувањата во изминатите 20 години, фокусирајќи се на економската интеграција со ЕУ. Таа го призна напредокот постигнат во регионот и значителната поддршка од ЕУ што придонесе за тоа. Но, исто така призна дека и покрај економската интеграција, структурни слабости опстојуваат во економиите во регионот. Увалиќ ги нагласи итните потреби на земјите од Западен Балкан, особено во областите како животната средина, климатските промени, човечките ресурси и дигитализацијата. Таа истакна дека иако ЕУ предложи економски и

инвестициски план, минатото фокусирање на инфраструктурни проекти и енергија остави дефицит на инвестиции во други критични области.

Обраќајќи се на прашањето за кредибилитетот на ЕУ, Срѓан Мајсторовиќ ја истакна потребата да се дефинира кредибилитетот како „капацитет за верување“. Зборуваше за внатрешните предизвици на ЕУ, кои го отргнаа нејзиното внимание од процесот на проширување. Изрази жалење што ослабнатите капацитети на ЕУ го попречуваат процесот на интеграција и им дозволуваат на други надворешни актери, кои не се залагаат или дури го поткопуваат владеењето на правото, да го зголемат своето влијание во регионот. Мајсторовиќ повтори дека не постои остварлива алтернатива за членството во ЕУ за Западен Балкан. Повика на поактивно европско вклучување во регионот и на заедничка идна перспектива, како и на искрен разговор за иднината. Порача дека земјите кандидатки не треба да се задоволат со помалку од полноправно членство, и покрај потешкотиите со кои се соочуваат во процесот на пристапување. Мајсторовиќ заклучи со нагласување на важноста на времето и потребата да се постави целна година за пристапување, на пример 2030 година, за да се врати вербата и да се одржи моментумот во процесот на европската интеграција.

Продолжувајќи со дискусијата на настанот, учесниците навлегоа во различни критични аспекти поврзани со интеграцијата во ЕУ и регионалните предизвици. Радмила Шекеринска се осврна на деликатното прашање за уставните измени, особено во однос на вклучувањето на Бугарите и другите етнички заедници во Уставот на Северна Македонија. Таа го истакна предизвикот да се најде рамнотежа помеѓу задоволувањето на барањата од меѓународните договори и адресирањето на загриженоста на опозициските партии кои бараат гаранции за добрата волја на Бугарија. Предложи можност за политички договор меѓу најголемите партии за да се обезбеди повторно разгледување и реверзибилност на потенцијалните уставни измени доколку Бугарија не постапи со добра волја, иако призна дека ова решение можеби не изгледа политички привлечно.

Милица Увалиќ го пренасочи разговорот кон финансиската поддршка на ЕУ за земјите од Западен Балкан. Таа истакна дека иако има потреба од уште повеќе финансии, комуникацијата за придонесите на ЕУ треба да се подобри. Многу граѓани во регионот не се свесни за обемот на финансиската поддршка која доаѓа од ЕУ и нејзината улога како главен трговски партнер. Истакна дека треба да се развие поефикасна комуникациска стратегија за да се едуцираат граѓаните за влијанието на ЕУ врз нивниот секојдневен живот.

Срѓан Мајсторовиќ ја истакна важноста на политичката посветеност кон владеењето на правото во регионот. Тој истакна дека пред да побараат повеќе ресурси, земјите од Западен Балкан треба да се справат со системската корупција и да ја зајакнат својата јавна администрација. Исто така, ја истакна распространетоста на дезинформациите како значајна пречка за информираното јавно мислење. Ја спомена и потребата да се адресираат демографските предизвици, изразувајќи загриженост за намалувањето и стареењето на населението во регионот, што може да влијае на способноста на овие општества да се вклучат во трансформативните процеси за пристапување во ЕУ.

Така, панелистите ги истакнаа достигнувањата и предизвиците на Западен Балкан во нивното евроинтегративно патување. Тие ја истакнаа потребата од зајакнување на

кредибилитетот, активен ангажман во ЕУ и јасна временска рамка за пристапување како клучни елементи за ревитализација на процесот и одржување на регионот на патот кон полноправно членство во ЕУ. Исто така, се осврнала на низа критични прашања поврзани со интеграцијата во ЕУ на Западен Балкан, нагласувајќи ја потребата од политички договори, ефективна комуникација, подобрен административен капацитет и справување со предизвиците што ги носат демографските промени во регионот. Дискусијата ја истакна комплексноста на процесот на интеграција во ЕУ и важноста од справување со овие предизвици на стратешки и колаборативен начин.

Препораки

- Да се препознае и искористи актуелниот геополитички контекст, кој се чини дека е поволен за проширување на ЕУ.
- За да се подигне кредибилитетот и да се зајакне довербата, и земјите од Западен Балкан и Европската Унија треба да ја зајакнат својата посветеност на процесот на европска интеграција. За ова е потребен вистински напор за да се исполнат ветувањата, да се спроведат реформите, и да се покаже вистинска посветеност на заедничка европска иднина. Дефинирањето на јасна временска рамка за пристапување, со конкретен целен датум како 2030 година, би придонело кон задржување на фокусот за достигнување на целта. Сепак, од клучно значење е процесот да биде флексибилен, и да се има средорочна евалуација со која земјите би добиле признание или помош за нивниот напредок.
- Политичките елити во земјите од Западен Балкан треба да им дадат предност на домашните реформи наместо на националистичките агенди. Координацијата и соработката помеѓу земјите во регионот е од суштинско значење за да се најдат решенија за заедничките предизвици.
- Потребен е политички договор помеѓу најголемите партии во Северна Македонија за да се одговори на загриженоста за уставните измени и да се обезбеди транспарентност. Да се размисли за механизми за реверзибилност на промените за да се изгради доверба помеѓу политичките актери и јавноста.
- Справувањето со системската корупција и зајакнувањето на владеењето на правото се од суштинско значење. Земјите од Западен Балкан мора да ја покажат својата посветеност на овие принципи, кои се основни за членството во ЕУ. Ова вклучува спроведување на реформи кои обезбедуваат непристрасност и професионалност во јавната администрација. Реформите насочени кон подобрување на административната ефикасност и транспарентност дополнително ќе ги усогласат административните капацитети со целта за добивање зголемени финансиски ресурси, со тоа што земјите ќе ја покажат својата подготвеност за ефикасно управување со истите.
- За да се одговори на економските предизвици со кои се соочуваат земјите од Западен Балкан, од клучно значење е да се диверзифицира фокусот на развојните проекти. Треба да се препознае и зголемената важност на заштитата на животната средина, ублажувањето на климатските промени и декарбонизацијата. Потребна е тесна соработка со релевантните засегнати страни, меѓу кои и граѓанските организации, за да се развијат и имплементираат проекти во овие области согласно регионалните потреби и приоритетите на ЕУ.

- Да се препознаат демографските предизвици како што се намалувањето и стареењето на населението, и да се процени како тие ќе влијаат на капацитетот за апсорпција и трансформативните процеси. Долгорочното планирање е од суштинско значење за рашавање на идните предизвици.
- ЕУ треба да биде подготвена да носи храбри одлуки за унапредување на процесот на интеграција и да преземе понаметлива улога во насочувањето на реформите во земјите кандидатки и демонстрирањето на придобивките од членството.
- Потребно е ЕУ да развие и спроведе поефикасна комуникациска стратегија во однос на нејзината улога во Западен Балкан, која ќе има за цел да ги информира граѓаните во регионот за придонесите на ЕУ, кои ги опфаќаат трговските партнерства и финансиската поддршка. Добрата информираност на граѓаните за улогата на ЕУ во регионот би придонесла во поттикнувањето доверба и поддршка за процесот на интеграција.

Панел 2: Што претстои? Дебата за предлозите за реформирање на процесот на пристапување во ЕУ

Вториот панел на настанот се фокусираше на различни предлози за реформирање на процесот на пристапување во ЕУ и како овие идеи би можеле да се применат во пракса. Јана Јузова започна осврнувајќи се на актуелната дискусија за проширувањето на ЕУ и бројните предлози за подобрување на пристапниот процес. Таа истакна дека има сè поголем акцент на концептите како што се забрзана интеграција, постепена интеграција и етапна или фазна интеграција. Ги спомена и предлозите од тинк-тенк и граѓанските организации кои се фокусираат на економската конвергенција и усогласувањето со европските стандарди. Овие предлози сугерираат начини на кои земјите кандидатки би можеле да пристапат до повеќе ресурси за зајакнување на економската конвергенција и подобрување на животниот стандард пред да се приклучат на ЕУ. Јана ја нагласи потребата од појасна елаборација на одредбите од методологијата за проширување од 2020 година од страна на Европската комисија и земјите-членки на ЕУ. Ја истакна важноста на институционална, секторска и финансиска интеграција, повикувајќи на сеопфатна анализа на постоечките иницијативи во овие области. Зборуваше и за предизвикот за обезбедување на земјите кандидатки со потребните средства за усогласување со стандардите на ЕУ, споменувајќи ги претпристапните „ИПА“ фондови и Економскиот и инвестициски план. Некои предлози сугерираат создавање механизам сличен на кохезионите фондови на ЕУ за Западен Балкан, или пак земјите од Западен Балкан да добијат пристап до постоечките кохезиони фондови. На крајот, Јана ја истакна потребата да се добијат јасни насоки и податоци од Европската комисија кои би ги олесниле делкатните дискусии за зголемување на финансиската поддршка на ЕУ за земјите од Западен Балкан и влијанието врз земјите членки на ЕУ, односно товарот кој што би паднал на нивен грб.

Денис Ценуша ја сподели перспективата на Молдавија и регионот на Источното партнерство за Западен Балкан. Предложи можност за конвенција (собир?) која ќе ги вклучи и земјите од Западен Балкан и Асоцијативното трио (Молдавија, Украина и Грузија) за да се поттикне соработката, а и конкуренцијата помеѓу земјите кандидатки. Зборуваше за различните европски патишта на двата региони, при што Западен Балкан

се фокусираше на членство во ЕУ повеќе од 20 години, додека земјите од Асоцијативно трио неодамна ја стекнаа европската перспектива. Денис исто така ја истакна важноста на справувањето со рускиот фактор во регионот, споменувајќи ја загриженоста за потенцијално руско мешање и потребата од внимателност. Предложи засилена социјализација меѓу политичките, економските и академските елити како средство за премостување на јазот помеѓу Западен Балкан и Асоцијативното трио. Дополнително, тој ја истакна важноста од користење на претпристапните фондови како платформа за споделени искуства и конкуренција, а ја истакна и потребата од подобрена јавна дипломатија и стратешка комуникација за поефективно пренесување на придобивките од интеграцијата во ЕУ.

Јелена Џанкиќ понуди увид во предизвиците и изводливоста на различните предлози за реформирање на пристапниот процес. Таа истакна дека иако геополитичката ситуација ги оживеа дискусиите за проширување, ветувањето за членство во ЕУ не гарантира итен пристап. Посочи дека ЕУ институционално не се приспособи на претходните бранови на проширување, што доведе до демократски пад во некои нови земји членки. Прифаќањето на повеќе земји-членки создава дополнителни точки за вето, што потенцијално ги продолжува процесите на пристапување. Јелена разговараше за неколку опции, меѓу кои и постепено пристапување и забрзан пристап преку селективно учество во политиките, како и идејата за Европа со различни брзини. Таа ја нагласи потребата за управување со очекувањата и фрустрациите, имајќи предвид дека многу земји кандидатки имаат поделени општества и спорни граници. Исто така, ја истакна улогата на надворешните актери, како што се Русија и Кина, во искористувањето на ранливостите во демократските институции на земјите кандидати. Како заклучок, Јелена истакна дека иако ниту еден од новите предлози не е идеален, тие можат да го надополнат процесот на проширување. Сепак, предупреди да не се гледа на нив како замена за полноправно членство во ЕУ.

Препораки

- Од клучно значење е ЕУ ефективно да ги искомунцира чекорите и барањата кои земјите кандидатки треба да ги исполнат. Ова вклучува оцртување на фазите и условите за пристапување преку презентирање на практична и реална временска рамка.
- Да се разгледа можноста за забрзано пристапување со тоа што ќе им се дозволи на земјите кандидатки селективно да учествуваат во одредени политики на ЕУ. Запознавањето на земјите кандидатки со политиките и процедурите на ЕУ ќе ја олесни нивната постепена интеграција.
- Квалитетните реформи се поважни од брзата интеграција. Земјите кандидатки треба да се фокусираат на градење на стабилни институции, зајакнување на владеењето на правото, и решавање на проблемот со системската корупција. Да се стави акцент на важноста која ваквите реформите би ја имале и надвор од контекстот на ЕУ интеграција.
- Да се осмислат методи со кои на земјите кандидатки ќе им се обезбедат потребните средства за усогласување со стандардите на ЕУ (на пример, да им се обезбеди пристап до кохезионите фондови).

- Сериозно да се земе предвид потребата за институционална адаптација на ЕУ за зголемен број на членки и да се обезбеди непречено и ефикасно носење на одлуки.
- Да се препознае геополитичкиот контекст кој што поттикнува дискусии околу безбедноста и секуритизацијата во процесот на проширување. ЕУ мора внимателно да ги разгледа безбедносните импликации од проширувањето и да им пружи поддршка на земјите кандидатки во зајакнувањето на нивните безбедносни институции.
- Да се поттикне структурирана рамка за соработка помеѓу земјите од Западен Балкан и Асоцијативното трио во контекст на интеграцијата во ЕУ. Да се воспостават редовни форуми, размени и механизми кои промовираат соработка во одредени области, а поттикнуваат и здрава конкуренција односно натпревар во спроведувањето реформи и напредокот.
- Да се зачува долгорочна перспектива за процесот на проширување со оглед на тоа дека можеби ќе бидат потребни уште децении за целосната интеграција на земјите кандидатки. Процесот има свои подеми и падови, а потребно е да се оджи чувство на посветеност кон крајната цел – европската интеграција.

Заклучни согледувања

Дискусијата околу проширувањето на ЕУ со земјите од Западен Балкан и Асоцијативното трио е комплексна и динамична. Две децении после Солунскиот самит, земјите од Западен Балкан сè уште се соочуваат со значајни предизвици на нивниот пат кон ЕУ интеграција, а фрустрациите предизвикани од бавниот напредок се сè поголеми. Иако постојат различни ставови помеѓу земјите членки околу времето и условите за проширување, постои консензус за потребата за обновена посветеност на процесот и стратешки пристап. Многу е важно да се одржи моментумот и да не се дозволи процесот да заглави.

Од суштинско значење е процесот на интеграција да стане пофлексибилен и поскладен на индивидуалните можности и подготвеност на земјите кандидатки, а и на земјите членки. Таквиот процес би вклучувал можност за подлабока соработка помеѓу државите и за диференцирана интеграција. ЕУ, исто така, мора да ги земе во предвид своите институционални капацитети и потребата за внатрешни реформи како што се воведувањето на гласање со квалифицирано мнозинство во одредени области со цел олеснување односно отпочување на процесот на одлучување.

Актуелната геополитичка ситуација, поттикната од настани како што се војната во Украина, претставува единствена можност за ЕУ да го ревитализира процесот на проширување и интеграција. Од клучно значење е ЕУ да го искористи моментумот и да ја покаже својата посветеност кон земјите од Западен Балкан. Како што геополитичката ситуација се развива, ЕУ треба да го земе во предвид надворешниот фактор од трета страна во регионот. Стратешкото, долгорочно размислување и дипломатијата се клучни во зачувувањето на интересите и вредностите на ЕУ.

Понатаму, регионалната соработка меѓу земјите од Западен Балкан треба да биде унапредена. Зајакнувањето на регионалните врски промовира стабилност и економски развој, правејќи ги овие земји поатрактивни кандидатки за членство во ЕУ. Решавањето

на билатералните спорови и историските тензии останува клучен чекор во унапредувањето на агендата за проширување. ЕУ треба активно да ги поддржува и потткнува напорите за помирување во регионот.

За крај, јавната дипломатија и активната комуникација се клучни во градењето доверба и разбирање помеѓу земјите членки на ЕУ и земјите кандидатки. Придобивките од проширувањето треба да бидат препознаени од двете страни за да се постигне чувство на единство и заедничка насока кон поинтегриран и постабилен европски континент.